

Zbornik Instituta za kriminološka
i sociološka istraživanja
2016 / Vol. XXXV / 2 / 57-74
Pregledni naučni rad
UDK: 343.533::004
004.738.5:347.78

O NEKIM MOGUĆNOSTIMA TRETMANA ELEKTRONSKOG KRIMINALITETA SPRAM AUTORSKIH I SRODNIH PRAVA*

Vladan Joldžić*

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

U vremenu što teče, ne samo unutar Republike Srbije, svedoci smo sve češćeg a raznovrsno iskazanog prisustva elektronskog kriminaliteta. U tom mnoštvu kriju se i neki ne samo javnosti već i strukama ne toliko poznati oblici njegovog ispoljavanja, pa i oni koji pogađaju autorska i srodna prava i njihove nosioce. Cilj ovog rada je da se upravo na ovo ukaže, služeći se ne samo analizom elemenata međunarodnog prava kao hijerarhijski najvišim, već i terenom Republike Srbije i njenog zakonodavstva kao relevantnim istraživačkim primerom. Autor će plasirati neka od saznanja formiranih unutar podprojekta "Državna reakcija u oblastima kriminaliteta u razvoju – visokotehnološkog i ekološkog", strukturnog dela "Makro projekta 47011 – Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnost socijalne intervencije " do kojih je došao radeći u okviru ovih projekata i rukovodeći istim.

KLJUČNE REČI: autorska prava / elektronski kriminalitet / ispoljavanje

* Ovaj tekst je nastao kao rezultat na projektu "Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnost socijalne intervencije" (broj 47011) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS

* E-mail: vladanj@eunet.rs

UMESTO UVODA - ISTRAŽIVAČKI PRISTUP ODREĐENJU PREDMETA ISTRAŽIVANJA

Kriminalitet je istorijska, što znači razvojna pojava, kako svojim obimom i prostorima koje pogađa, tako i oblicima ispoljavanja. Tačnije: logičkim bićima društveno negativnih, neželjenih, opasnih, otuda i posebno, najoštrije proskribovanih: inkriminiranih i sankcioniranih pojava. Kako se stvarnost razvija tako istovremeno dolazi i do pojava novih oblika kriminaliteta. Neki od njih zahtevaju posebne uslove i/ili objekte, ali često i radnje izvršavanja, pa čak i počiniocima. Otuda u aktuelnom vremenu pored uvek prisutnih, primera radi delikata nasilja, sve su izraženiji i neki oblici kriminaliteta za koje nepun vek ranije, ili pak do pre nekoliko decenija, nismo mogli ni da pretpostavimo da će nastati i progredirati. Dobar primer tome su: finansijski kriminal, o kome sada najviše radova pružaju upravo tereni gde su najispoljeniji finansijski potencijali¹, kriminalitet koji pogađa poštanski sistem, infrastrukturu i korisnike², te elektronski kriminalitet³ kao sve složenija pojava.

Zadatak koji smo sebi postavili je da plasiramo neka od istraživačkih saznanja o nekim mogućnostima tretmana elektronskog kriminaliteta, onim njegovim segmentima što pogađaju autorska i srodna prava, a posebno, kada o njemu govorimo, o tome: šta je to od njega uistinu zaštićeno (koje pravo), te koji su to: gramatički, napadni i zaštitni objekti ovih delikata ispoljenih u formi elektronskog (kompjuterskog) kriminaliteta. Takođe i koga pogađaju, ali i ko je to sve mogući izvršilac, što znači: da li samo fizičko, ili to može biti i pravno lice?

Orijentacija na temu o kojoj izlažemo proizilazi iz činjenice da smo, u vremenu što teče, svedoci sve češćeg, a raznovrsno iskazanog prisustva elektronskog kriminaliteta, kao i da se u tom mnoštvu kriju i neki javnosti i strukama ne toliko

¹ Vidi, primera radi: George Robb (2002): *White-Collar Crime in Modern England: Financial Fraud and Business Morality*, Cambridge University Press. Laura L. Hansen, (2009): *Corporate financial crime: social diagnosis and treatment*, *Journal of Financial Crime*, Vol. 16 Iss: 1, pp. 28 – 40. Petter Gottschalk (2010): *Categories of financial crime*, *Journal of Financial Crime*, Vol. 17 Iss: 4, pp. 441 – 458.

² Vidi, primera radi: *A Law Enforcement Guide to Postal Crimes*. Publication 146. June 2004. Publisher: National Headquarters. Us Postal Inspection Service, I United States Postal Service Publication 278 - U.S. Postal Inspection Service - A Guide for the U.S. Congress. February 2008. PSN 7610-08-000-4312.

³ Vidi, primera radi: Moore, R. (2005): *Cyber crime: Investigating High-Technology Computer Crime*, Cleveland, Mississippi: Anderson Publishing. Joldžić Vladan (2007.): *Kompjuterski kao deo elektronskog kriminaliteta – neka razmišljanja*, *Pravni život*, br. 10, Tom 2, Beograd, Srbija, str.: 165.- 174. Stefan Fafinski (2008): *UK Cybercrime report*, Publisher: 1871 Ltd, UK. David S. Wall (June, 2008): *Cybercrime: The Transformation of Crime in the Information Age*, Polity Press, Cambridge, UK, 288pp. Rizgar Mohammed Kadir (2010): *The Scope and the Nature of Computer Crimes Statutes – A Critical Comparative Study*, *German Law Journal*, Vol. 11, No 6, pp. 609. 632.

poznati oblici njegovog ispoljavanja, pa i oni koji pogađaju autorska i srodna prava, odnosno i njihove nosioce.

Zadatak koji smo sebi postavili je da plasiramo neka od istraživačkih saznanja upravo o ovoj materiji, naročito imajući u vidu potrebu pružanja odgovora na prethodno definisana pitanja. Pri tom idemo od opštijih ka uže prostorno i predmetno orijentisanim segmentima, startujući sa nivoa međunarodnog prava, analizirajući potom za temu bitne elemente prava Evropske unije, u finalu usmeravajući pažnju na elemente zakonodavstva Republike Srbije, kao reperima za adekvatna a otvorena razmišljanja. Ovo iz jednostavnog razloga što samo kazneno pravo ne pruža odgovore na pitanja šta jeste autorstvo i do koje se mere reguliše, već se ono uistinu oslanja na posebnu, hijerarhiski slojevitu, a složenu oblast prava, njene principe i norme kao vrlo precizne blankete, bez kojih u većini slučajeva i nije moguće ići na krivično pravni tretman ugrožavanja i povreda autorskih i srodnih prava, a naročito nekih njihovih pojavnih oblika koji u pravnoj struci i javnosti i nisu poznati, iako bi trebalo da budu. Ove elemente zakonodavstva valja posmatrati kao materijalno formalne osnove za formiranje konkretnih logičkih bića krivičnih dela elektronskog kriminaliteta, uključujući i onih njegovih oblika interesantnih za naše istraživanje. Sam ovakav logički pristup uistinu nas vodi kroz tri faze: već ispoljenu fazu određenja predmeta istraživanja, ali i dve potonje, fazu obrade bitnih elemenata uspostavljanja autorskih i srodnih prava od značaja i za našu temu, te analizu problema pristupa krivično pravnoj zaštiti autorizovanih produkata što se plasiraju elektronskim putem. Samu analizu izvršićemo koristeći se ne samo elementima znanja već i praktičkim primerom, obzirom da pravo uistinu nije isključivo teorijska već je i praktička disciplina, te i vredi onoliko koliko ga upodobimo i prenesemo u stvarnost – primenimo na konkretnom terenu i slučaju, a što se, na žalost, kada govorimo o elektronskom (kompjuterskom) kriminalitetu, ne samo u Srbiji, tek razvija.

O BITNIM ELEMENTIMA USPOSTAVLJANJA AUTORSKIH I SRODNIH PRAVA

Regulacija autorskih i srodnih prava kakvu danas poznajemo začeta je na nivou međunarodnog prava formiranjem Bernske konvencije o zaštiti literarnog i umetničkog rada⁴, ali je pojava novih medija proizvela potrebu ne samo njenog noveliranja⁵ već i formiranja niza novih dokumenata, počev od Univerzalne

⁴ Vidi bliže: Zakon o ratifikaciji Bernske konvencije za zaštitu književnih i umetničkih dela, *Službeni list SFRJ*, br. 14/75 i *Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori*, br. 4/86 – uredba.

⁵ Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, of September 9, 1886, completed at PARIS on May 4, 1896, revised at Berlin on November 13, 1908, completed at Berne on March 20, 1914, revised at Rome on June 2, 1928, at Brussels on June 26, 1948, at Stockholm on July 14, 1967, and at Paris on July 24, 1971, and amended on September 28, 1979.

konvencije o autorskim pravima⁶, preko Konvencije o osnivanju Svetske organizacije za intelektualnu svojinu⁷, praćene na domaćem terenu uredbom o njoj ratifikaciji⁸, do Konvencije UN o elektronskim komunikacijama u međunarodnim ugovorima⁹. Takođe i za nas posebno značajnih legislativnih akata Evropske unije. Svi ovi dokumenti mogu da se posmatraju kao svojevrsne karike u lancu koje se pravno logički razvijaju jedna iz druge te dopunjavaju potrebna polja regulacije odnosa povodom autorskih dela i prava. Mada dobar broj njih nije formiran u digitalnoj eri u potpunosti je primenljiv i na autorska dela formirana: a.) kompjuterom, ili pak b.) zarad korišćenja kompjutera, pri čemu autorsko pravo tretiraju kao ekskluzivno pravo subjekta da autorizuje produkt svog intelektualnog rada na nivou države pod čijim je suverenitetom, te van njenih granica, jasno ga označavajući i kao poslovno zaštićeni produkt koji autor može da komercijalno plasira, odnosno njime zarađuje.

Evropska unija, prema čijem pravu težimo da se usaglasimo, polazeći od u tekstu navedenih konvencija, dugi niz godina formira slojevite elemente pravne zaštite autorskih prava, paralelno: kroz niz obavezujućih pravnih akata formiranih na nivou Unije, ali i uspostavljanjem kazneno pravne zaštite poštovanja istih na nivou nacionalnih krivičnih zakonodavstava, kako *osnovnih*, tako, u jednom broju država razvijajući ovome namenjene elemente paralelno unutar *osnovnog* te *sporednog krivičnog zakonodavstva*.

Ona to čini polazeći od člana 288. Ugovora o funkcionisanju Evropske unije¹⁰, tokom vremena donoseći niz direktiva (više od 10), putem kojih precizira niz obaveza i zahteva od članica da iste ispune razvojem za to neophodne regulative, postićući tačno određene formalno pravne rezultate. Rezultate koji između država članica moraju da budu usaglašeni! Ova obavezujuća dokumenta valja analizirati poštujući hronologiju njihovog formiranja.

Vremenski ali i logički posmarano, startno mesto u našoj analizi zauzima Direktiva 91/250¹¹ kojom je uspostavljena obaveza državama članicama da pruže zakonsku zaštitu kompjuterskim programima. U samom uvodnom delu (alineji 16.) jasno je rečeno da se ovaj akt odnosi i na međuveze i interoperabilnost namenjenu za

⁶ Universal Copyright Convention, •Signed at Geneva on 6th September 1952, United Nations - Treaty Series, No 2937, Year 1955.

⁷ Convention Establishing the World Intellectual Property Organization, Signed at Stockholm on July 14, 1967 and as amended on September 28, 1979.

⁸ Uredba o ratifikaciji Konvencije o osnivanju Svetske organizacije za intelektualnu svojinu, *Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori i drugi sporazumi*, br.: 31/1972, i *Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori*, br. 4/1986, - dr. uredba.

⁹ Convention on the Use of Electronic Communications in International Contracts, United Nations, General Assembly, New York, 23 11 2005. United Nations Publication Sales No. E.07.V.2. ISBN 978-92-1-133756-3.

¹⁰ Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union, *Official Journal of the European Union*, C 326, 26/10/2012 P. 0001 – 0390.

¹¹ Council Directive 91/250/EEC of 14 May 1991 on the legal protection of computer programs, *Official Journal of the European Union*, L, 122, 17/05/1991 P. 0042 – 0046.

razmenu (što znači i puteve i sredstva slojevitog plasmana, prim. V.J.) kompjuterskih programa, koji se "čine dostupnim za rentirajuću upotrebu, za ograničeno vreme i zarad formiranja profita (alineja 20. Uvodnog dela)". Državama članicama je propisana obaveza (čl. 1., st. 1., t. 1.) da zaštite kompjuterske programe kao pisane radove u skladu sa Bernskom konvencijom o zaštiti literarnog i umetničkog rada, pri čemu "kompjuterski program" obuhvata i sve njegove pripremne materijale. Takođe i da dotični "programi" moraju biti zaštićeni kao intelektualna kreacija autora (čl. 1., st. 1., t. 3.). Pri tom autori mogu biti fizička, ali i pravna lica, a zaštita autorstva im se pruža kao što se to čini i za literarne radove (čl. 3.). Šta više uspostavljaju se i obaveze posebnih mera zaštite (čl. 7.), pa se tako članice EU obavezuju da uspostave posebne mere spram subjekata koji čine bilo koji od akata kao što je "puštanje u cirkulaciju kopije programa za koju se zna ili pretpostavlja da je nezakonita kopija (čl. 7., st. 1., pod a), a posebno posedovanje u komercijalne svrhe ovakve kopije (čl. 7., st. 1., pod (b)). Ovakva kopija podleže oduzimanju u skladu sa zakonima države članice (čl. 7., st. 1., t. 2.).

Davne 1993.g. doneta je i Direktiva 93/98¹² kojom se članicama EU uspostavlja obaveza harmonizovanja regulative o autorskim i srodnim pravima, pri čemu već članom 1. (st. 1.), pozivajući se na čl. 2. Bernske konvencije, obavezuje članice da se zaštite autorska prava tvoraca za života ali i punih 70 godina posle njihove smrti! Takođe da se nosiocima dotičnih prava ova zaštita legislativno i ujednačeno omogući i u trećim državama (čl. 7.).

Tokom 1996.g. Parlament i Savet Evropske unije doneo je i Direktivu 96/9 o pravnoj zaštiti baza podataka¹³, polazeći od činjenice da ova zaštita nije ujednačena (Uvod, pod 1) ali i potrebe (Uvod, pod 2) da se obezbedi ujednačena i kvalitetna zaštita prava autora produkata: baza podataka i usluga na bazi istih, uistinu intelektualnih produkata (Uvod, pod 4), a koji se plasiraju tzv. *on-line* putem (što znači i internetom, prim. V.J.). Takođe se ukazuje da neautorizovano ekstrakovanje ili upodobljavanje iskazuje ozbiljne ekonomske posledice (Uvod, pod 8), što znači i štetu po autora! Pri tom se naglašava da ova direktiva pruža zaštitu raznovrsnim oblicima produkata rada autora koji, primera radi, uključuju produkte elektronskih, elektromagnetnih analognih i drugih procesa (Uvod, pod 13), pri čemu se mora da poštuje činjenica da su "aranžmani sadržaja baza podataka autorova intelektualna kreacija te da zaštita mora da pokriva strukturu takve baze podataka (Uvod, pod 15)", te da se radi o sistematično i metodično formiranom produktu kome se može pristupiti individualno (Uvod, pod 17), ali ne i da se išta sme da menja u istom (Uvod, pod 16), pa ni estetski ili u kvalitetu. Takođe i da je isključivo pravo autora da odluči hoće li ili ne da odobri, i pod kojim to uslovima, da se isti produkt koristi (Uvod, pod 18). Uvod takođe naglašava da se ovi propisi odnose i na posmatrane produkte i na CD i CD-ROM medijima a ne samo elektronskim linijama (Uvod, pod

¹² Council Directive 93/98/EEC of 29 October 1993 harmonizing the term of protection of copyright and certain related rights, *Official Journal of the European Union*, L 290 , 24/11/1993 P. 0009 – 0013.

¹³ Directive 96/9/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 1996 on the legal protection of databases, *Official Journal of the European Union*, No L 77/20 EN 27. 3. 1996.

22). Jasno se kaže i da je isključivo pravo autora da odredi: put (način) kojim se njegov proizvod koristi, i ko ima pravo i pod kojim uslovima da ga koristi (Uvod, pod 30), da sprečava ili ne ekstrakciju dela ili reutilizaciju celog ili dela ovog intelektualnog proizvoda (Uvod, pod: 41 i 42), odnos prema pravu na transmisiju proizvoda linijom ili linijama (Uvod, pod 43).

Otuda Direktiva 96/9 o pravnoj zaštiti baza podataka uspostavlja brigu nad bazama podataka iskazanim: u bilo kojoj formi (čl. 1., st. 1.), kao nezavistan sistematičan rad i materijal dostupan elektronskim ili drugim putem (čl. 1., st. 2.).

Šta više obavezuje države članice (čl. 2.) da pruže podršku: pravnoj zaštiti ovih produkata (čl. 2., pod (a)), rentijerskim pravima, uključujući i onim na bazi intelektualnog proizvoda (čl. 2., pod (b)), a posebno autorskim i srodnim pravima (čl. 2., pod (c)).

Direktiva 96/9 obavezuje države članice Unije da intelektualne proizvode štite kao autorska dela i osnov autorskog prava, što znači kao poseban objekt zaštite (čl. 3.). Pri tom jasno propisuje da samo autor ima pravo da svoj proizvod autorizuje (čl. 5., st. 1.) te plasira u celini ili delimično (čl. 5., st. 1., pod (a)), isti prevodi, adaptira, aranžira ili na drugi način dotera (čl. 5., st. 1., pod (b)), te distribuirati na bilo koji način (čl. 5., st. 1., pod (c)), ili pak plasira publici (čl. 5., st. 1., pod (d)). Država mora da pravno zaštiti ova prava u vremenu od punih 15 godina počev od januara godine što sledi prvoj godini pojavljivanja posmatranog intelektualnog proizvoda (čl. 10., st.: 1. i 3.), ukoliko isti nije trpeo izmene od strane autora.

1998. godine doneta je i Direktiva 2001/29 o harmonizaciji izvesnih aspekata autorskih i srodnih prava u informacionom društvu (naslov i čl. 1., st. 1., t. 1.)¹⁴, možda i najznačajnija za temu kojom se bavimo. Tekst koji pre svega detaljnije razrađuje jedan broj već ranije regulisanih pitanja, pa i menja izvesne njihove ranije formirane pravne elemente (vidi čl.: 11. i 12.). Pri tom se:

- pruža zaštita: samim programima (kao autorskim delima), ali i rentalnim pravima po osnovu autorstva, a takođe i kada se radi o bazama podataka kao intelektualnim produktima (čl. 1., st. 2., pod: (a) – (e)), i to kroz državnu zabranu direktnog ili indirektnog, privremenog ili trajnog, reprodukovanja na bilo koji način i u bilo kojoj formi, u celini ili delovima, autorskih radova (čl. 1., st. 2., pod: (a)), ali i
- obavezuju države (čl. 3., st. 1., t. 1.) da zaštite pravo autora da autorizuje, ili pak zabrani korišćenje svog proizvoda,
- obavezuju države da pruže zaštitu autoru i na pravo da odobri ili zabrani da se njegovom proizvodu može da pristupi sa bilo kog (što znači i javnog) mesta

¹⁴ Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society, *Official Journal of the European Union*, L 167, 22/06/2001 P. 0010 – 0019.

(čl. 3., st. 1., t. 2.), kao i da (po osnovu čl. 4.) autor može da autorizuje (odobri) ili zabrani svaku formu plasmana svog produkta,

- države članice EU obavezuju da obezbede adekvatnu pravnu zaštitu zaobilaženja bilo kojih tehnoloških mera koje autor razumno smatra da pružaju zaštitu objektu ((intelektualnom proizvodu) (čl. 6., st. 1.)), uključujući i: protiv distribucije, advertajzinga radi prodaje ili iznajmljivanja, ili pak posedovanja istih u bilo koje komercijalne svrhe (čl. 6., st. 2.). Pri tom obavezuje države na poštovanje i primenu *mutatis mutandis* ovog člana i elemenata Directive 92/100/EEC i Directive 96/9/EC.(čl. 6. Direktive 2001/29, zadnja alineja),
- države obavezuju da obezbede: odstranjivanje bilo koje informacije od značaja za elektronski menadžment (čl. 7., st. 1., pod (a)), zaštitu autora od distribucije ili korišćenja na bilo koji drugi način: njegovog proizvoda suprotno ovoj direktivi ili Direktivi 96/6, ili pak samo dela njegovog proizvoda (čl. 7., st. 1., pod (b)). Odgovarajuće i proporcionalne sankcije i pravne lekove za povrede autorskih prava i obaveza sa njima povezanim (čl. 8., st. 1.), a takođe i da će preduzimati obavezne mere kojima će obezbediti nosiocima prava da se: produkti ovakvih nezakonitih delanja (kršenja prava), i proizvedenih štete uzapte, kao od samih počinilaca tako i posrednika (čl. 8., st. 2.). Poštovanje i primenu i svih drugih produkata prava za koje se može da utvrdi da jesu od značaja za predmet (slučaj), kako na to obavezuje čl. 9. ove Direktive, pa bilo da se radi o: patentnim pravima, robnim markama, pravima po osnovu dizajna, upotrebnim modelima, uslovima pristupa, poslovnim tajnama, zaštiti podataka i njihovoj privatnosti, te ugovornom pravu.

Iz svega napred izloženog jasno je da se analizirana Direktiva 2001/29 odnosi na sve vrste produkata od značaja u informacionom društvu, što znači i na takozvane WEB proizvode. Pri tom kada govorimo o WEB proizvodima moramo da naglasimo kako je reč o posebnim intelektualnim proizvodima pomoću kojih se formiraju i koordiniraju različiti *web resursi* poput: *style sheets*, *scripts* i *images*, da bi se prezentovala *web stranica*, a koristeći istu plasira se tzv. *hipertekst*, koji uključuje u sebi i: liniju za navigaciju ili pak *sidebar menu* ka drugim web stranicama putem tzv. *hiperlinkova* (često nazvanih samo *linkovi*). Svi ovi elementi pravno su jasno definisani članom 11. u tekstu već navedene Konvencije UN o upotrebi elektronskih komunikacija, a do detalja objašnjeni u okviru pravne nauke¹⁵. Jasno nam kazuju da pravno-logičke komponente Direktive 2001/29 na koje smo obratili pažnju pružaju punu zaštitu i ovoj vrsti autorskih dela!

Evropska unija donela je i Direktivu 2004/48 o zaštiti prava intelektualne svojine¹⁶ u okviru koje je: prvo *načelno*, precizirajući (rednim brojevima i

¹⁵ Polanski, Paul, Przemyslaw (June 5-7, 2006): Convention of E-Contracting: The Rise of International Law of Electronic Commerce? 19th Blend e Conference, eValues, Slovenia.

¹⁶ Directive 2004/48/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the enforcement of intellectual property rights, *Official Journal of the European Union of the European Union*, L 157, of 30 April 2004.

logičkim diferenciranjem) svoje obavezujuće stavove unutar Uvoda, potom *predmetno i po zadatku*, odvojenim poglavljima i članovima, jasno dala zadatak članicama Unije da unutar zakonodavstava precizno zaštite autorska prava, među kojima i autora na području elektronskog rada i plasmana, jasno kazujući da su intelektualni proizvodi takođe roba, te da kao takva podleže i svim ugovornim pravilima koje se tiču iste¹⁷.

Posmatrana Direktiva na samo startu naglašava da autor ima sva zakonita prava na zaradu (Uvod, pod (2) i čl. 1. i 2., st.1.), što znači da je neophodno da se isto od strane država članica detaljnije i adekvatno zakonski zaštiti, uz poštovanje već formiranog prava Unije (Uvod, pod (3) i čl. 3), a posebno uz puno poštovanje Direktive 2000/31¹⁸ o elektronskom poslovanju (Uvod, pod (15)). Državama je jasno uspostavljen niz obaveza a posebno da regulišu pitanja: opštih obaveza (čl. 1. i 2.), činjenica (čl. 6.- 8.), mera, postupaka i lekova od značaja za moguće predmete (Uvod, pod (17) i elementi članova: 3. - 13.), a da, polazeći od Bernske konvencije o autorskim pravima, omogućavaju autorima da zahtevaju zaštitu i kada imaju minimum dokaznih elemenata (Uvod, pod (19) i čl. 5., pod (a) te čl. 6.), ne obavezno i proceduralno sprovedenu autorizaciju (Uvod, pod (19) i čl. 5., pod (b)). Takođe i da države omoguće, zakonima, putem bezbednosnih i privremenih mera, svaku zaštitu ovih prava od ugrožavanja, povreda i daljeg nanošenja šteta i pre okončanja postupaka (Uvod, pod (24) i čl. 9), putem naloga i korektivne mere (čl. 10) te donošenja sudskih odluka o zakonitoj kompenzaciji (Uvod, pod (26) i čl. 13.).

Trajnost pravne zaštite autorskim pravima uopšte, što znači i formalno pravne osnove njihovoj kazenoj zaštiti, pruža Direktiva 2006/116¹⁹, kao i njena dopuna iz 2011.g.²⁰, i to za života autora i do punih 70 godina posle njegove smrti, kako je to prva regulisala Direktiva 93/98, poštujući i dalje odrednice člana 10., stava 1., tačke 3. Direktive 96/9, kojim je ova zaštita za autorska neestradsna dela namenjena korišćenju na elektronskim medijima zadržana na punih 15 godina. Drugim rečima ovo znači da su države članice Unije obavezane da dotičnu zaštitu obezbede i svim autorima produkata koji se plasiraju elektronskim putem (programi, uslužni programi itd...).

¹⁷ 94/800/EC: Council Decision (of 22 December 1994) concerning the conclusion on behalf of the European Community, as regards matters within its competence, of the agreements reached in the Uruguay Round multilateral negotiations (1986-1994), *Official Journal of the European Union of the European Union*, L 336 , 23/12/1994, pp. 0001 – 0002.

¹⁸ Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market (Directive on electronic commerce), *Official Journal of the European Communities*, L 178, 17.7.2000 EN

¹⁹ Directive 2006/116/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on the term of protection of copyright and certain related rights (codified version), *OJ*, L 372, 27.12.2006, p. 12–18.

²⁰ Directive 2011/77/EU of the European Parliament and of the Council of 27 September 2011 amending Directive 2006/116/EC on the term of protection of copyright and certain related rights, *Official Journal of the European Union*, L 265, 11, 10, 2011.

KRIVIČNO PRAVNA ZAŠTITA AUTORSKIH I SRODNIH PRAVA

Krivično pravna zaštita autorskih i srodnih prava je unutar država članica Evropske unije, obzirom da pripadaju različitim školama: germanskoj, romanskoj, kontinentalnoj, anglosaksonskoj, tretirana tokom dugog niza godina dosta raličito i locirana unutar:

1. osnovnog krivičnog zakonodavstva,
2. sporednog krivičnog zakonodavstva,
3. ili pak paralelno u okviru osnovnog i sporednog krivičnog zakonodavstva, u najvećoj meri kada EU nije ni postojala.

Autorska i srodna prava zaštićena su isključivo kroz osnovno krivično zakonodavstvo unutar relativno novih krivičnih zakonika od strane država kao što su: Bugarska²¹, Češka²², Estonija²³, ili pak Mađarska²⁴, uistinu "mladih članica" koje su morale da usaglase svoja sa zakonodavstvom Unije, najčešće donoseći i nove krivične zakonike.

Drugu grupu država čine one koje su kazneno pravnu zaštitu autorskih i srodnih prava, uključujući i krivično pravnu, tokom vremena sve detaljnije regulisale istovremeno unutar osnovnog i sporednog krivičnog zakonodavstva, poput: Danske²⁵, Holandije²⁶ ili Finske²⁷.

Treću grupu čine države koje su krivično pravnu zaštitu autorskih i srodnih prava regulisale u okviru posebnih zakona (tzv. sporednog krivičnog zakonodavstva), među kojima su i: Austrija²⁸, Nemačka²⁹ te Italija³⁰.

²¹ Criminal Code (Republic of Bulgaria), *State Gazette*, No. 26, od 02.04.1968., zadnje izm. i dopune br 32/2010.g., članovi: 172a i 172b. Last amendment SG No. 32/27.04.2010, in force as of 28.05.2010.

²² Czech Criminal Code, Act No. 140/1961, čl. 152.

²³ Penal Code (of Estonia), u originalu: RT I 2001, zadnje izmene i dopune 2007. (RT I 2007), Poglavlje 14, krivična dela br.: 219, 222, 223, 224 i 225.

²⁴ Act C of 2012 on the Criminal Code of Hungary, 13 July 2012, Sekcija 329/A.

²⁵ Vidi bliže: Danish Penal Code, Consolidated Act no. 1068 of 6 November 2008 as amended by Act no. 1404 of 27 December 2008, Act no. 319 of 28 April 2009 and Act no. 501 of 12 June 2009, Section 299b, Danish Trademark Act, Consolidated Act no. 90 of 28 January 2009, Section 42, i Danish Copyright Act, Consolidated Act no. 587 of 20 June 2008. Sections: 76, 77, 80.

²⁶ Vidi: The Dutch Penal Code, Adopted at 3rd March 1881, updated by amendments up to 1994, član: 23(3), (4) i (7) i Dutch Copyright Act of 23 September 1912. Članovi: 31., 31A., 31B., 32. i 33.

²⁷ Vidi: Criminal Code of Finland (39/1889, amendments up to 927/2012 included), Chapter 49, Section 1, i Copyright Act of Finland (Copyright Act - Act No. 404 of July 8, 1961, as amended up to April 30, 2010), Chapter 7, Section 56a.

²⁸ Vidi: Republic of Austria Federal Law on Copyright in Works of Literature and Art and on Related Rights (BGBl. No. 111/1936, as last amended [BGBl. I No. 25/1998]), Section 91, i Austrian Design Law 1990 Austrian Design Law 1990, *Federal Law Gazette*: 1990/497 as amended by 1992/772, I 2001/143, I 2003/81, I 2004/149, I 2005/131 and I 2005/151, Section 35.

Ono što može već i letimična analiza da nam pokaže je neusaglašenost zakonskih tekstova članica EU, kako unutar osnovnog tako i sporednog krivičnog zakonodavstva, to jest i inkriminacija i sankcija, i to do te mere da se ne može smatrati da su pruženi svi zahtevani elementi krivično pravne zaštite autorskim i srodnim pravima, što znači da još uvek nisu usklađeni čak ni sa zahtevima Direktive 2004/48 o zaštiti prava intelektualne svojine. Iz tog razloga je formiran Predlog direktive o krivično pravnim mera za zaštitu autorskih i srodnih prava³¹, ali ista do sada nije finalizovana.

Šta je na ovom planu urađeno unutar Republike Srbije? Više puta je donošen zakon analogan aktuelnom Zakonu o autorskim i srodnim pravima, koji je na snazi od 2009.g.³² Prethodni zakoni, sve do januara 2005.g., su posedovali krivične norme namenjene zaštiti autorstva³³. Tada je izvršeno relociranje dotičnih krivičnih dela³⁴ u Krivični zakonik³⁵, Glavu dvadesetu: Krivična dela protiv intelektualne svojine (čl. 198. - 202.). Time je učinjen neophodan formalno pravni korak za ostvarivanje praktičnijeg pristupa krivično pravnoj zaštiti autorskih i srodnih prava. No da li je to potrebno i dovoljno da bi se uistinu valjano pristupilo zaštiti autorskih prava, posebno kada je reč o autorskim delima koja se koriste na kompjuterima? Da li se povreda autorskih prava iskazuje jednostavno, najčešće izvršavanjem samo jednog ili tek par krivičnih dela iz 20. glave Krivičnog zakonika? Kada govorimo o povredama učinjenim u privređivanju sasvim sigurno ne! Istraživački rad omogućio nam je da sagledamo najčešće moduse ispoljavanja ove podvrste kriminaliteta. Probleme ćemo pokušati da objasnimo služeći se izvesnim saznanjima baziranim na upoznavanju stvarnosti, elemenata konkretnih intrigantnih slučajeva.

Privredni subjekti, pritisnuti potrebama svog snažnijeg plasmana na tržištu roba i/ili usluga, te neadekvatnim obimom poslovanja, sve češće angažuju stručnjake (usmenim ili pisanim ugovorima, u mnogo slučajeva izrazito lošeg kvaliteta) da im sačine intelektualne proizvode putem kojih će, na različite načine, povećati obim svog poslovanja i masu profita. Začudo veliki broj ovih ljudi sa diplomama

²⁹ (German) Act on Copyright and Related Rights (Copyright Act). Full citation: Copyright Act of 9 September 1965 (Federal Law Gazette Part I, p. 1273), as last amended by Article 8 of the Act of 1 October 2013 (Federal Law Gazette Part I, p. 3714), članovi: 106. – 111a.

³⁰ Law No. 633 of April 22, 1941, for the Protection of Copyright and Neighboring Rights (as last amended by Legislative Decree No. 154 of May 26, 1997), članovi: 171 bis, 171 ter., 171 quater.

³¹ The European Union (EU) (proposed) directive on criminal measures aimed at ensuring the enforcement of intellectual property rights (2005/0127/COD), proposal from the European Commission for a directive aimed "to supplement Directive 2004/48/EC of 29 April 2004 on the enforcement of intellectual property rights (Civil enforcement)". Izvor: Justification for the proposal, COM(2005) 276 final, July 12, 2005.

³² Zakon o autorskom i srodnim pravima, Službeni glasnik Republike Srbije, br.: 104/2009, 99/2011 i 119/2012.

³³ Vidi, primera radi: Zakon o autorskom i srodnim pravima, *Službeni list SRJ*, br 24/1998., od 15. maja 1998. godine, krivična dela unutar čl.: 182.- 186.

³⁴ Zakon o autorskom i srodnim pravima, *Službeni list SCG*, br. 61/2004.g., zadržao je samo privredne presteupe i prekršaje.

³⁵ Krivični zakonik, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br.: 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012 i 104/2013.g.

elektrotehničkog, matematičkog ili fakulteta organizacionih nauka, smerova koji pružaju odgovarajuća kompjuteraška znanja, previda potrebu za kvalitetnim ugovorima. Dotična angažovana lica nastupaju ili kao fizička lica, ili vlasnici posebnih firmi koje mogu da odrade tačno određene oblasti poslova.

Nadoknada za ove poslove se definiše preciziranom sumom, ili procentom obrta koji će se ostvariti korišćenjem intelektualnog proizvoda.

Unutar ovih ugovora veoma često je jasno definisano u kom vremenskom rasponu subjekt naručilac posla ima pravo da upotrebljava produkt. Ovo automatski znači da sa istekom naznačenog vremena naručilac više ne sme da se koristi dotičnim intelektualnim proizvodom.

Takođe je bitna činjenica da tvorci svoje intelektualne proizvode sve češće autorizuju, što je pravno potpuno logično i poželjno³⁶. Po najpre u Zavodu za intelektualnu svojinu Republike Srbije. Upravo ova autorizacija, iako nije obavezna, jeste odlučujući element za razmatranje ima li u konkretnom slučaju krivičnog dela povrede autorskog prava ili nema, te na koji se to sve način iskazala. Razmatrajući kakav konkretan slučaj neophodno je da ne previdimo još jednu činjenicu, prisustvo *dohus-a*.

U svesti građana Srbije, otuda i subjekata privređivanja, je rasprostranjen pristup da se intelektualni proizvodi kategorije: "kompjuterskih programa" kao i proizvoda formiranih kompjuterima, odnosno podobnih za plasman upravo njima, mogu i nelegalno da nabavljaju i koriste, pa makar se radilo i o autorskim produktima putem kojih druga fizička ili pak pravna lica privređuju. Ovo u konkretnim slučajevima potvrđuje očigledno prisustvo jasne namere. Često iskazane ne samo nezakonitim korišćenjem samog produkta već i potonjim izdvajanjem njegovih delova, preradivanjem, u mnogo slučajeva i plasmanom preko granica, te na brojne druge načine. Otuda se u stvarnosti najčešće ne radi o povredi samo jedne norme Glave 20. Krivičnog zakonika već često i više normi u idealnom i realnom sticaju, odnosno o složenom i teškom kriminalnom delovanju.

U primeru sa kojim smo se sreli tokom istraživanja pravno lice iz Beograda, inače pre 6 do 7 godina izrazito malog obima posla i zarada, angažuje privatnu firmu i njenog vlasnika da im formirajući odgovarajući intelektualni proizvod omogući poboljšanje poslovanja i povećanje mase profita. Sklapa se ugovor i preciziraju: poslovi – šta to treba da se sačini, i vremenski raspon primene proizvoda.

Angažovani stručnjak počinje svoje autorsko delovanje, potom kako se rad razvijao, kada je proizvod došao do faze da može da se autorizuje isti je prema svim neophodnim uzusima registrovan u Zavodu za intelektualnu svojinu Republike Srbije.

³⁶ U skladu sa čl.: 1.- 5. Zakona o autorskom i srodnim pravima, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br.: 104/2009, 99/2011 i 119/2012.g.

Još tokom godine za koju je jasno ugovoreno da se proizvod koristi od strane naručioca (2008.) dolazi do pojave problema: neplaćanja ugovorenih procentualnih suma od produktom naglo i višestruko povećanih profita. Ipak, da bi se izbegle neprijatnosti suda angažer na kraju i sa zakašnjenjem isplaćuje što je bio dužan, mada ne i iste godine. Izvođač radova (autor) tek naknadno, praktično godinama kasnije, saznaje da je preduzeće, sa kojim je već imao probleme, protivzakonito:

1. i dalje, bez prekida, preko pet godina, koristilo i sada koristi dotični intelektualni proizvod,
2. dotično autorsko delo plasiralo i u najmanje dve strane države, te ga i tamo koristi,
3. za potrebe plasmana angažovalo najmanje jedno lice odgovarajuće stručnosti da "uđe" u kompjuterski intelektualni proizvod i isti upodobi ("osposobi") za nezakonito korišćenje,
4. bez saglasnosti autora intelektualnog proizvoda, angažovalo najmanje dva prevodioca, obzirom na neophodnost doslovnog prevođenja elemenata sadržanih unutar proizvoda na dva u potpunosti raznorodna jezika Evrope,
5. angažovalo najmanje jednog dizajnera, lice čija je stručnost bila neophodna da bi se nezakonito prerađivani autorski proizvod zadržao u obliku najpribližnijem originalu, obzirom na potrebnu funkcionalnost i tržišnu efikasnost, što je i učinjeno,
6. izvršavalo i sada izvršava protivzakonite plasmane, aktivnošću za ovo većeg broja angažovanih i u celoviti tim organizovanih lica, tim kome jedan deo radi u Republici Srbiji a dva postupaju nezakonito istovremeno u Srbiji ali i dotičnim stranim državama na čije su jezike izvršena prevođenja.

Ovoj masi počinitelaca valja dodati fizičko lice koje je bilo prvo vlasnik potom i direktor kompanije koja čini ova kriminalna dela, stvarnog organizatora tima koji neprekidno izvršava niz krivičnih dela, kao i lice koje je mu u svemu ovom pomaže neprekidno već duže od 5 godina (u stvarnosti sa prethodnom osobom u braku), pri čemu se delovanjem svih ovih osoba direktno povređuju odredbe: Zakona o autorskim i srodnim pravima, kao i Krivičnog zakonika Republike Srbije, ali i obavezujućih direktiva EU (o kojima smo izlagali u 2. logičkom delu ovog teksta), obzirom da je jedna od država gde vrše nezakoniti plasman tuđe intelektualne svojine članica Evropske unije, ovim putem ostvarujući značajne nezakonite zarade.

Znajući za sve napred rečeno, posmatrano iz ugla važećeg materijalnog krivičnog zakonodavstva, o čemu se to sve radi? Očigledno, iako to možda samo počiniocima nije u potpunosti pravno jasno, o: organizovanom kriminalitetu, krivičnim delima u sticaju, ali i produženom krivičnom delu (čl. 61. K.Z.-a), odnosno više njih (preko pet godina izvođenja). Da bi ih kao takva posmatrali moramo da se oslonimo na razumevanje elemenata Glave dvadesete Krivičnog zakonika: Krivična dela protiv intelektualne svojine, kao i za to neophodne blanketete, niz članova Zakona o autorskim i srodnim pravima (čl. 3, 5, 8, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 30, 31, 34, 42, i

70), zakona koji je inače kvalitetno usaglašen sa u tekstu analiziranim elementima direktiva Evropske unije od značaja za zaštitu autorskih i srodnih prava. Krenimo izvesnim logičkim redom.

Firma izvršilac, odnosno njen vlasnik i njen generalni direktor su u vremenu poslednjih pet godina postupali direktno suprotno obavezujućim odredbama Zakona o autorskim i srodnim pravima koje pružaju punu zaštitu moralnim i materijalnim pravim autora, uključujući i autora kompjuterskim putem sačinjenih produkata, otuda suprotno i elementima Krivičnog zakonika Republike Srbije, i to tako što su:

1. se dogovorili da nezakonito iskoriste tuđe autorsko delo (čl. 345. KZ-a Srbije), pri tom,
2. organizovali tim za izvršenje krivičnih dela (čl. 346. KZ-a Srbije: Udruživanje radi vršenja krivičnih dela), preciznije tim od najmanje šest fizičkih lica koja će izvršavati konkretne a međusobno različite radnje ovih delikata, radnje koje zahtevaju znanja različitih struka,
3. angažovali operatera na kompjuteru i za izvršenje krivičnog dela iz stava 1. člana 198. KZ-a Srbije - Stavljanje u promet pod svojim imenom – uistinu lažnim Copy Right-om, dela sa već pre toga zakonito i tačno određenim Copy Right-om, to jest proizvoda čiji je autor poznat,
4. stava 3. u vezi stava 1. člana 199. (Neovlašćeno iskorišćavanje autorskog dela ili predmeta srodnog prava), iskorišćavajući bez odobrenja od strane autora, i za to sa njim neophodnog ugovora, njegov po svim pravilima jasno autorski zaštićeni proizvod (u Zavodu za intelektualnu svojinu Republike Srbije),
5. organizujući tehnički neophodnu grupu za izvršavanje napred navedenih kao i niza drugih radnji zarad postizanja svojih nezakonitih ciljeva, otuda i krivičnih dela, jasno pristupajući izvršavanju radnji niza delikata, i to iz:
 - stava 3. u vezi stava 1. člana 298. (Oštećenje računarskih podataka i programa), i
 - stava 3. u vezi stava 1. člana 301. (Računarska prevara), jer su:
 - neovlašćeno menjali elemente autorovog rada na srpskom jeziku, programerski unete u proizvod (protivno čl. 31. Zakona o autorskim i srodnim pravima), zamenjujući tekst prevodom na rumunski, odnosno ruski jezik (dva puta učinjeno isto krivično delo), proizvodu znatne vrednosti [koja u konkretnom slučaju sa kojim smo upoznati prelazi 3000.000 (tri miliona) dinara po godini korišćenja], čime su ga na tim it adresama, linijama i u okviru brošura učinili neupotrebljivim u izvornom obliku, što je krivično delo iz stava 3. u vezi stava 1. člana 298. KZ.-a Srbije,

a što se odvijalo na sledeći način:

1. najmanje jedna od osoba iz dotičnog pravnog lica iskazala se kao organizator grupe koja će izvršavati krivična dela,

2. nađeni su i angažovani prevodioci kao članovi grupe – pomoćnici administratoru,
 3. uključio se i administrator na računaru za protivzakonito menjanje proizvoda koji njemu niti pravnom licu koje ga je angažovalo ne pripada,
 4. delovao je i profesionalac za obradu teksta a takođe i osoba zadužena za poznavanje rada sa dizajnom na računaru (uistinu tuđim), a takođe i
 5. odgovorno lice u preduzeću koje pod matičnom firmom posluje u zemlji članici EU (konkretno Rumuniji), i
 6. odgovorno lice (drugo fizičko lice) u preduzeću koje pod matičnom firmom posluje u drugoj stranoj državi (Ukrajini),
6. te su time timski vršile i neprekidno vrše i radnje iz članova 298. i 301. Krivičnog zakonika, čime jasno i protivzakonito pogađaju vlasnika autorskih prava (krivično pravno zaštićenih), zbog čega se kako organizator tako i svi članovi tima mogu da smatraju krivično odgovornim te je logično da se za ovo kriminalno delanje izvrši odgovarajući krivični progon.

UMESTO ZAKLJUČAKA – NA ŠTA NAS UPUĆUJE IZUČAVANJE STVARNOSTI I DOSTUPNIH PRIMERA?

Šta nam istraživanjem utvrđeno, a primerom ilustrovano, i objašnjeno govori?

1. Pre svega da o stvarnoj velikoj težini povrede ne samo prethodnim primerom ilustrovanog već i svih njemu sličnih a zakonima zaštićenih autorskih dela govori činjenica da je za njihovo formiranje potrebno uložiti višegodišnji rad. Samim tim i da je razumljivo zašto su dotični produkti, kao i sa njima povezana autorska i srodna prava, unutar Evropske unije zaštićeni nizom direktiva (1991/250, 1993/98, 2001/29, 2004/48, ali i 2009/24, 1996/9, 1998/84, 2006/116 te 2011/77) a njihovi bitni elementi uistinu ugrađeni i u aktuelni Zakon o autorskim i srodnim pravima Republike Srbije, te putem njegovih elemenata i glavu 20. Krivičnog zakonika, formirajući materijalno pravne elemente za finalizaciju logičkih bića delikata iz ovog poglavlja.
2. Više je nego očigledno da postoji velika razlika između država članica Evropske unije u formalnom ali i praktičkom pristupu zaštiti autorskih dela, a posebno onih formiranih kompjuterskim putem. Naročito ukoliko se ne radi o programima u užem smislu već svim drugim proizvodima formiranim kompjuterskim putem. Upravo je to i bio razlog niza direktiva koje su se nastavljale jedna na drugu, razrešavajući, između ostalih, upravo i ovaj problem.
3. Države EU, iako poštuju zahteve direktiva još uvek nisu odgovorile na one iz Direktive 2004/48 a koji se odnose na usklađivanje krivično pravne zaštite

intelektualne svojine i svih sa njom povezanih svojinskih prava ali i prava na krivično pravnu zaštitu.

4. Iako iz godine u godinu raste krivični progon nasrtaja na "kompjuterske programe" kao autorska dela još uvek nije iskazan adekvatan odnos prema potrebi krivične zaštite svih drugih autorskih dela, uključujući i onih formiranih i plasiranih kompjuterima.
5. Srbija, iako poseduje dosta valjano formirane elemente zakonodavstva neophodne za krivično pravnu zaštitu autorskih dela, uključujući i svih kopjuterskim putem formiranih, iskazuje slabosti, kao i članice EU, u progonu povreda ovih prava, naročito povreda ostvarenih kompjuteskim putem.
6. U praksi je iskazan slab kvalitet pristupa problemu, proizašao iz činjenice da se radi o relativno novo iskaznom obliku kriminaliteta.
7. Pravna lica, iako postoje svi zakonski uslovi, koliko nam je poznato, do sada nisu odgovarala za posmatrana krivična dela. A trebalo bi. Ne smeju biti zabilaženi elementi Zakona o odgovornosti pravnih lica za krivična dela³⁷, na šta smo već ukazivali³⁸.

LITERATURA

- (1) (German) Act on Copyright and Related Rights (Copyright Act). Full citation: Copyright Act of 9 September 1965 (*Federal Law Gazette, Part I*, p. 1273), as last amended by Article 8 of the Act of 1 October 2013 (*Federal Law Gazette, Part I*, p. 3714).
- (2) 1994/800/EC: Council Decision (of 22 December 1994) concerning the conclusion on behalf of the European Community, as regards matters within its competence, of the agreements reached in the Uruguay Round multilateral negotiations (1986-1994), *Official Journal of the European Union of the European Union*, L 336 , 23/12/1994, pp. 0001 – 0002.
- (3) A Law Enforcement Guide to Postal Crimes. Publication 146. June 2004. Publisher: National Headquarters. Us Postal Inspection Service.
- (4) Act C of 2012 on the Criminal Code of Hungary, 13 July 2012, Sekcija 329/A.
- (5) Austrian Design Law 1990, *Federal Law Gazette*: 1990/497 as amended by 1992/772, I 2001/143, I 2003/81, I 2004/149, I 2005/131 and I 2005/151, Section 35.
- (6) Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, of September 9, 1886, completed at PARIS on May 4, 1896, revised at Berlin on November 13, 1908, completed at Berne on March 20, 1914, revised at Rome on June 2, 1928, at Brussels on June 26, 1948, at Stockholm on July 14, 1967, and at Paris on July 24, 1971, and amended on September 28, 1979.
- (7) Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union, *Official Journal of the European Union*, C 326, 26/10/2012 P. 0001 – 0390.

³⁷ Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 97/2008.g.

³⁸ Joldžić Vladan (2007): Kompjuterski kao deo elektronskog kriminaliteta – neka razmišljanja.

- (8) Convention Establishing the World Intellectual Property Organization, Signed at Stockholm on July 14, 1967 and as amended on September 28, 1979.
- (9) Convention on the Use of Electronic Communications in International Contracts, United Nations, General Assembly, New York, 23 11 2005. United Nations Publication Sales No. E.07.V.2.
- (10) Copyright Act of Finland (Copyright Act - Act No. 404 of July 8, 1961), as amended up to April 30, 2010.
- (11) Council Directive 91/250/EEC of 14 May 1991 on the legal protection of computer programs, *Official Journal of the European Union*, L, 122, 17/05/1991 P. 0042 – 0046.
- (12) Council Directive 93/98/EEC of 29 October 1993 harmonizing the term of protection of copyright and certain related rights, *Official Journal of the European Union*, L 290 , 24/11/1993 P. 0009 – 0013.
- (13) Criminal Code (Republic of Bulgaria), *State Gazette*, No. 26, od 02.04.1968., zadnje izm. i dopune br. 32/2010.g.
- (14) Criminal Code of Finland (39/1889, amendments up to 927/2012 included).
- (15) Czech Criminal Code, Act No. 140/1961.
- (16) Danish Copyright Act (Consolidated Act no. 587) of 20 June 2008.
- (17) Danish Penal Code, Consolidated Act no. 1068 of 6 November 2008 as amended by Act no. 1404 of 27 December 2008, Act no. 319 of 28 April 2009 and Act no. 501 of 12 June 2009.
- (18) Danish Trademark Act (Consolidated Act no. 90) of 28 January 2009.
- (19) Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market (Directive on electronic commerce), *Official Journal of the European Communities*, L 178, 17.7.2000 EN
- (20) Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society, *Official Journal of the European Union*, L 167 , 22/06/2001 P. 0010 – 0019.
- (21) Directive 2004/48/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the enforcement of intellectual property rights, *Official Journal of the European Union of the European Union*, L 157, of 30 April 2004.
- (22) Directive 2006/116/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on the term of protection of copyright and certain related rights (codified version), *OJ*, L 372, 27.12.2006, p. 12–18.
- (23) Directive 2011/77/EU of the European Parliament and of the Council of 27 September 2011 amending Directive 2006/116/EC on the term of protection of copyright and certain related rights, *Official Journal of the European Union*, L 265, 11, 10, 2011.
- (24) Directive 96/9/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 1996 on the legal protection of databases, *Official Journal of the European Union*, No L 77/20 EN, 27. 3. 1996.
- (25) Dutch Copyright Act of 23 September 1912.
- (26) Dutch Penal Code, Adopted at 3rd March 1881, updated by amendments up to 1994.
- (27) Fafinski, S. (2008): UK Cybercrime report, Publisher: 1871 Ltd, UK.
- (28) Gottschalk, P. (2010): Categories of financial crime, *Journal of Financial Crime*, Vol. 17, Iss: 4, pp. 441 – 458.
- (29) Hansen, L. L. (2009): Corporate financial crime: social diagnosis and treatment, *Journal of Financial Crime*, Vol. 16, Iss 1, pp. 28 – 40.
- (30) Joldžić V. (2007.): Kompjuterski kao deo elektronskog kriminaliteta – neka razmišljanja, *Pravni život*, br. 10, Tom 2, Beograd, Srbija.

- (31) Kadir, R.M. (2010): The Scope and the Nature of Computer Crimes Statutes - A Critical Comparative Study, *German Law Journal*, Vol. 11, No 6, pp 609. – 632.
- (32) Krivični zakonik, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br.: 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012 i 104/2013.g.
- (33) Law No. 633 of April 22, 1941, for the Protection of Copyright and Neighboring Rights (as last amended by Legislative Decree No. 154 of May 26, 1997), Italy.
- (34) Moore, R. (2005): *Cyber crime: Investigating High-Technology Computer Crime*, Cleveland, Mississippi: Anderson Publishing.
- (35) Penal Code (of Estonia), u originalu: RT1 I 2001, zadnje izmene i dopune 2007. (RT I 2007).
- (36) Polanski, P. P. (June 5-7, 2006): Convention of E-Contracting: The Rise of International Law of Electronic Commerce? 19th Blend e Conference, eValues, Slovenia.
- (37) Republic of Austria Federal Law on Copyright in Works of Literature and Art and on Related Rights (BGBl. No. 111/1936, as last amended BGBl. I No. 25/1998).
- (38) Robb, G. (2002): *White-Collar Crime in Modern England: Financial Fraud and Business Morality*, Cambridge University Press.
- (39) The European Union (EU) (proposed) directive on criminal measures aimed at ensuring the enforcement of intellectual property rights (2005/0127/COD), proposal from the European Commission for a directive aimed "to supplement Directive 2004/48/EC of 29 April 2004 on the enforcement of intellectual property rights (Civil enforcement)". Izvor: Justification for the proposal, COM(2005) 276 final, July 12, 2005.
- (40) United States Postal Service Publication 278 - U.S. Postal Inspection Service - A Guide for the U.S. Congress. February 2008. PSN 7610-08-000-4312.
- (41) Universal Copyright Convention, Signed at Geneva on 6th September 1952, United Nations - Treaty Series, No 2937, Year 1955.
- (42) Uredba o ratifikaciji Konvencije o osnivanju Svetske organizacije za intelektualnu svojinu, *Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori i drugi sporazumi*", br.: 31/1972, i *Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori*, br. 4/1986, - dr. uredba.
- (43) Wall, D. S. (June, 2008): *Cybercrime: The Transformation of Crime in the Information Age*, Polity Press, Cambridge, UK.
- (44) Zakon o autorskom i srodnim pravima, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br.: 104/2009, 99/2011 i 119/2012.g.
- (45) Zakon o autorskom i srodnim pravima, *Službeni list SCG*, br. 61/2004.
- (46) Zakon o autorskom i srodnim pravima, *Službeni list SRJ*, br 24/1998.
- (47) Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 97/2008.g.
- (48) Zakon o ratifikaciji Bernske konvencije za zaštitu književnih i umetničkih dela, *Službeni list SFRJ*, br. 14/1975. i *Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori*, br. 4/1986. – uredba.

ON SOME TREATMENT POSSIBILITIES OF ELECTRONIC CRIME THAT AFFECTS COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS

In actual time, not only in the Republic of Serbia, we are witnesses of more and more often presence of the electronic criminality. In this multitude of crimes are also hidden some forms of electronic crimes which are not adequately known to public and law science and practices professions. For example such that hit Copyright and Related Rights, which also mean their holders. The aim of our effort is to point at this by presented review, using analysis of International law and the legislature of the Republic of Serbia as adequate examples. In such effort we also shall present some our acknowledgements formed through the time at the subproject: "State reaction at the developing crime – highly technological and ecological", project which is structural part of the "Macro Project 47011 – Crime in Serbia: phenomenology, risks and the possibilities of social intervention".

KEYWORD: Copyright / electronic crimes (e-crimes) / manifesting